
Poliomyelittopptrening på Zander-salen – et 50-årsminne

FORSIDEBILDET

Jon Leangen, Åsenfjord, har gitt tillatelse til at bildet av ham offentliggjøres. Foto John Røvik

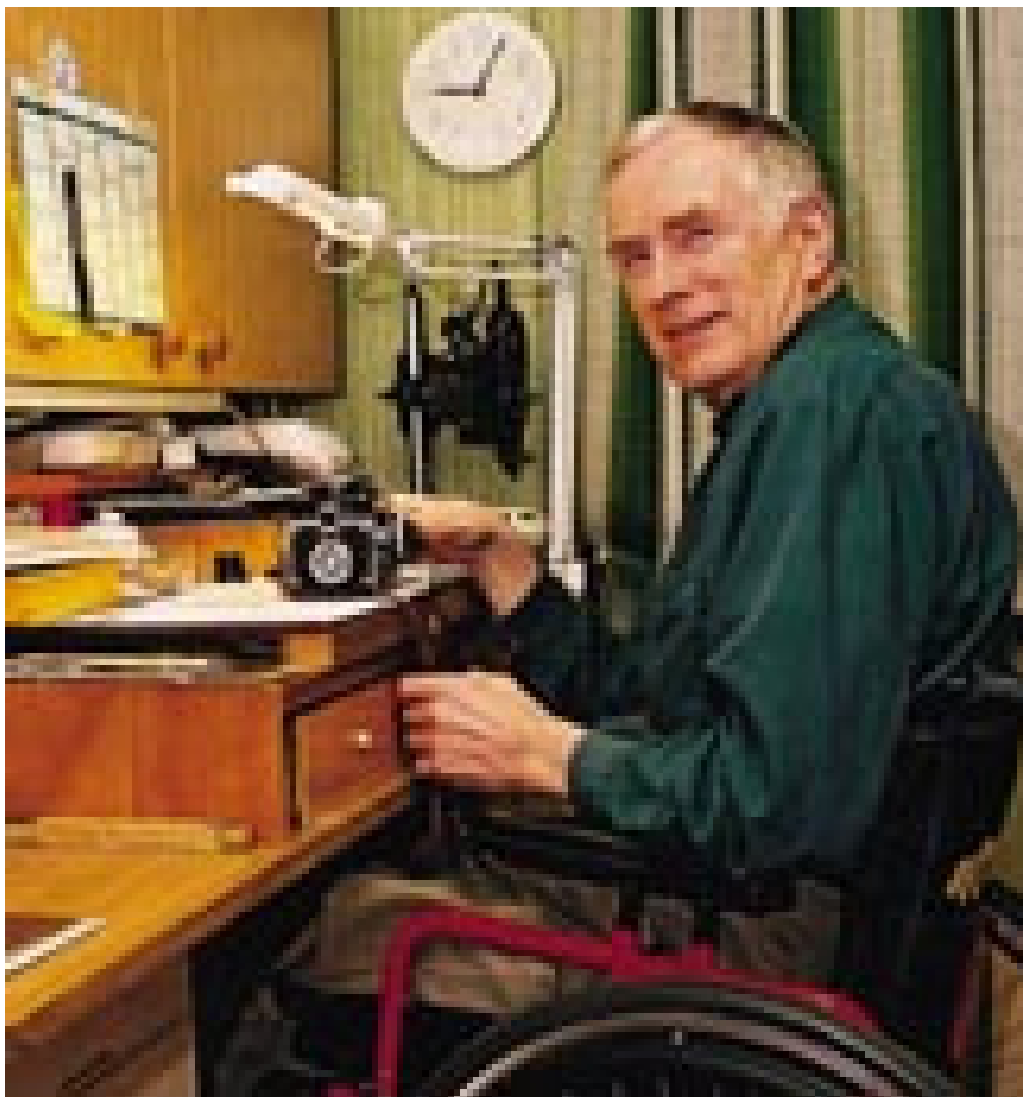
– Det var forbudt å fotografere på Zander-salen!

John Røvik (f. 1931) sitter ved sin arbeidsbenk og holder et bilde nærmest triumferende i hånden. Han er spesialist på kameraer fra den tid kameraer var finmekanikk av ypperste klasse. Røvik er pensjonist nå, men tar likevel lupe og finverktøy frem når venner og bekjente klager sin nød. Han har imidlertid også brukt kameraer selv. Vi ser på hans gamle bilder og han minnes tiden på folkekuranstalten Hald, som lå ved Viborg på Jylland i Danmark. Han var der til opptrening etter poliomyelitt i til sammen ca. ett år i 1951 og 1952. Som ivrig amatørfotograf med bokskamera kunne han ikke dy seg og trosset fotoforbudet. Bildet som vi ser på Tidsskriftets forside tok han av kameraten og medpasienten Jon Leangen (f. 1924) under en treningsøkt i den såkalte Zander-salen.

50 år er gått siden den siste store poliomyelittepidemien i Norge. Faktisk en av de siste alvorlige epidemiene vi har hatt i Norge til nå. En påminnelse om den tiden da infeksjonssykdommene rådet grunnen og var en del av hverdagen. Farlige epidemier var en trussel alle visste om. Vaksiner gjorde etter hvert epidemispøkelset mindre skremmende for en rekke sykdommer, og poliomyelittepidemien i 1950 kom like før effektiv poliomyelittvaksine ble innført i 1950-årene.

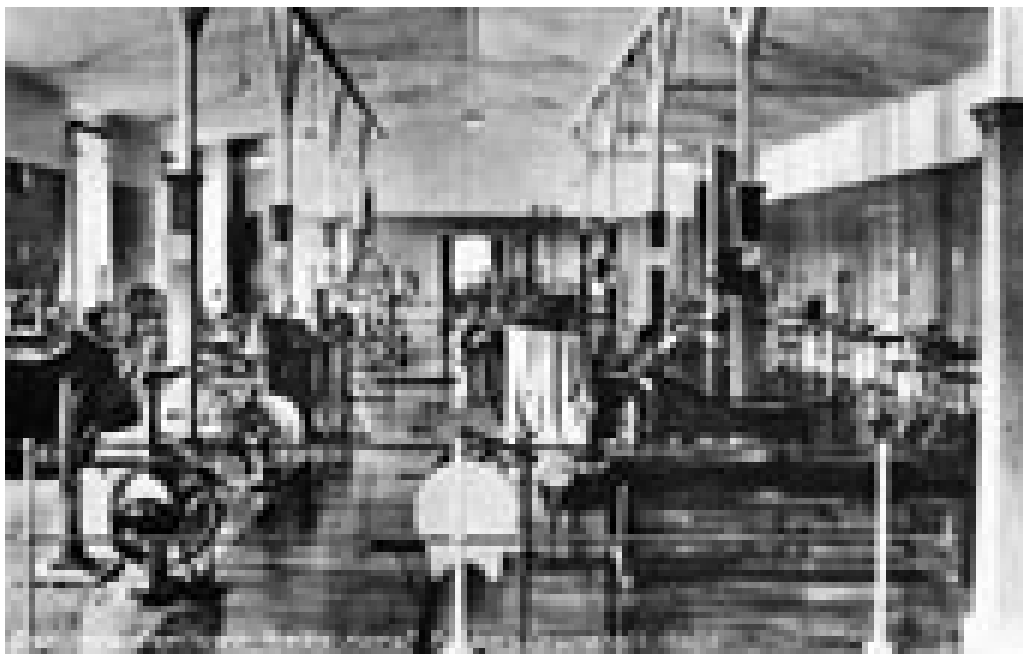
De fleste som ble smittet med poliomyelittviruset under epidemiene fikk ikke lammelser og varige men. Det antas at ca. 90 % av de smittede ikke fikk symptomer i det hele tatt. De øvrige fikk allmennsymptomer som ved influensa. Ca. 2 % av de smittede fikk symptomer fra nervesystemet, oftest som en hjernehinnebetennelse. Enkelte av disse pasientene fikk lammelser som riktignok ofte gikk tilbake igjen, men for en tredel kunne de bli varige. For noen av de angrepne kunne poliomyelitten således føre til funksjonshemninger som kom til å gjøre livet betydelig annerledes enn de egentlig hadde tenkt seg. Det har også vist seg at hos ca. 30 % av pasientene med lammelser kan ytterligere muskelsvekkelse opptre mange år senere i form av det såkalte postpoliosyndromet.

På grunn av det store antall udiagnostiserte og lette tilfeller er det vanskelig å vite hvilket omfang epidemiene egentlig hadde. Men i den andre enden av alvorlighetsskalaen forekom livstruende respirasjonslammelser og dødsfall – det som alle fryktet. Fra 1904 har poliomyelitt vært meldepliktig i Norge (1). Anmeldte tilfeller i 1950 var 905, hvorav 99 pasienter døde. I perioden 1905 – 50 lå letaliteten, beregnet på grunnlag av meldte tilfeller, i størrelsesordenen 10,8 % (1949), til 18,4 % (1915 – 19).

John Røvik. Foto Øivind Larsen

Behovet for medisinsk attføring ble betydelig større i forbindelse med poliomyelittepidemiene. Tidens fysikalske medisin ble satt på prøve. Svensken Jonas Gustaf Wilhelm Zander (1835 – 1920) hadde i sin tid utviklet et system med mekaniske apparater til opptrening av muskulatur. Disse gamle prinsippene ble tatt i bruk i stor stil. På den danske rehabiliteringsanstalten var det en hel sal med zanderapparater, der det var regelmessig trening for pasientene. Det fantes en lang rekke forskjellige innretninger, tilpasset forskjellige muskler og funksjonshemninger, og på bildet ser vi hvordan ryggmusklene ble styrket ved hjelp av et zanderapparat som gav vridningsbevegelser.

Samtidig postkort fra Hald

- Du ble rammet av poliomyelitt under epidemien i 1950?
- Jeg er fra Hegra i Nord-Trøndelag. Jeg var i 18 – 19-årsalderen og arbeidet på en gård i distriktet da epidemien kom til Trøndelag og jeg ble syk. Jeg ble innlagt i Innherred sykehus, Levanger, der daværende overlege Henrik Finne Lange (1906 – 98) tok seg meget godt av oss. Han hadde spesiell omsorg for dem som hadde fått lammelser. Overlegen var særlig opptatt av å forebygge feilstillinger. Han lærte oss også teknikker for å svinge oss av gårde på krykkene, selv om beina ikke var til hjelp.
- Hvordan hadde det seg at du ble sendt til Danmark?
- Det forelå en slags bytteordning som gikk ut på at danske barn med astma kom til Norge, mot at norske poliomyelittpasienter fikk rehabiliteringsopphold i Danmark. Folkekuranstalten Hald var en stor helseinstitusjon. Den var opprinnelig bygd som leir for krigsfanger under første verdenskrig, men nå var det poliomyelittpasienter som inntok brakkene. Poliomyelitten hadde rammet Danmark hardt. Det trengtes stor kapasitet, men det var likevel plass til norske pasienter.
- Hjalp behandlingen i Zander-salen?
- Tja. Den hjalp nok i de tilfellene det var noen muskler å trene opp, og den bidro til å holde kroppen myk. Selv ble jeg riktignok ikke noe særlig bedre, til tross for det lange oppholdet.
- Hva skjedde da du kom hjem?
- På Attføringsinstituttet i Oslo ble det mer snakk om å tilrettelegge for å kunne leve med funksjonshemning. Utdanningsplaner kom bl.a. inn i bildet. Poliomyelittepidemiene omkring 1950 fikk nok generelt sett stor betydning for tilbudet til folk som trengte rehabilitering på grunn av funksjonshemninger og som hadde behov for spesialordninger av forskjellige slag. Poliomyelitten rammet mange unge, den rammet i alle lag av folket og rehabiliteringsproblemene ble mer synlige enn før. For mitt vedkommende: Selv om jeg satt i rullestol og var lam i beina, var det ikke noe i veien med

resten av meg. Jeg kom etter eget ønske i urmakerlære, noe som det tok fem år å fullføre den gangen. Jeg hadde en grei urmakermester som sjef og lærer, han løftet meg bl.a. inn og ut av lokalet hver dag i alle de årene! Etter at jeg var ferdig med utdanningen, ble det et yrkesskoleopplegg også i urmakerfaget. Det ble enklere for dem som kom etter meg.

– Og siden?

– Yrkeslivet har gått sin gang, med rullestolen som fast følge. Nå har jeg trukket meg tilbake fra min stilling som servicesjef hos en fotoimportør. Jeg har det vel som pensjonister flest. Men siden vi begge her hjemme hos oss er avhengige av rullestol, har vi spesialbygd hus og spesialinnrettet bil og hage.

Gressklipperen som slår plenen helt av seg selv, er en attraksjon i strøket.

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Holst PM. Våre akute folkesykdommers epidemiologi og klinikk. Oslo: Aschehoug, 1954.

Publisert: 20. januar 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 2. mars 2026.